

Марко Ивановић¹

ГЕОГРАФСКИ ЕЛЕМЕНТИ НА ЗАСТАВАМА ДРЖАВА СВЕТА

„Изаовна и привлачна наука не само за оне који плове или живе у приморским градовима него за све оне знатижељног духа.“

– Хенри Чателајн, 1720. година

Увод

Заставе имају практичну употребу, али је њихова функција одувек била друштвена комуникација. Оне, пре свега, изражавају осећање припадности и порекла. Заставама се исказује част и срамота, претња и обећање, похвала и осуда. Оне делују на дете у школи, на бирача, на ратника, савезника, непријатеља, странца...(Smith, 1980)

У политичком смислу заставе драматизују захтеве, подржавају непомирљиве супротности које онемогућавају споразум. Застава је самоанализа нације-државе; кроз заставу нација-држава живи, комуницира и напредује када свет мења организацију и уређења, прилагођавају се и даље постоје заједно.

Вексилологија, (од лат. *vexillum*, мн. *vexilla*, римски коњички штап са украшеним врхом у функцији барјака; и грч. *logos*, наука) је наука која изучава све аспекте застава и њихове употребе као и њиховим развојем кроз историју. У том смислу, вексилологија, је помоћна наука географије и у тесној је вези са другим помоћним наукама (У вези је са хералдиком (*herald*, весник, гласник), науком која проучава постанак и развој грбова, њихових елемената и обележја, као и њихову историјску припадност и употребу; она је даље у вези са: сфрагистиком (сигиографијом) науком која се бави проучавањем печата). Због широке примене застава можемо вексилологију сврстати у помоћне науке нпр. корисимо је у географији, најчешће, да прикажемо основне податке о одређеној земљи.

Будући да се заставе истичу на бродовима и зградама, подижу на бојним пољима и планинским врховима, носе на олимпијским играма и у свемир, поносно уздижу на спортским манифестацијама и политичким скуповима, оне су првенствено симбол савременог доба (Smith, 1980).

¹ Марко Ивановић, дипл. географ, студент мастер студија на Географском факултету универзитета у Београду

Фамилије застава

Фамилије застава могу да помогну при откривању значења симбола или склопа боја. Увиђају се сличности у скандинавским, словенским, арапским и другим фамилијарним групама. Историјска појава крста или неког другог предмета такође игра велику улогу у разврставању застава. Поменућемо фамилије застава које нећемо коментарисати. То су: председничке, краљевске, војне... оне имају исте облике свака за свој тип. Председничке заставе су мање-више истог облика и дизајна, све су урамљене националним бојама и све су почасног карактера.

Прве у групи фамилија застава су **заставе са хришћанским крстом**. Крст је у почетку имао магично значење и могао се видети свуда у Месопотамији, Кини, Скандинавији... Први век после смрти Христа остао је у знаку рибе. Обожавање Христа морало је бити тајно отуда и знак рибе као знак ове религије. На грчком језику риба се пише: ΙΧΘΥΣ, али оно је имало своју симболику: Ι- Исус, Χ-Христ, Ξ- Божји, Υ- Син, Σ- Спаситељ. У трећем веку крст почиње да се користи слободно као симбол хришћанства. Од 326. године када Св Јелена, мајка цара Константина, проналази крст на коме је распет Исус и од тада крст постаје незаменљив у свету хришћанства. Најстарија застава са знаком крста је краља Јерусалима, Амалриха (1162-1173.), затим зна се и за заставу која је још старија и припадала је Португалији (1140-1185). За нас најзначајнија је застава Константинопоља са крстом и четири слова бета. Четири слова бета су значила: (Басилеис Басилеон Басилеион Басилеици) Царе Царева који Царујеш над онима што Царују; или још прецизније: Крсте Цара Царева помози Цара. Ова застава је значајна јер се у савременој српској вексилологији и хералдици део са равнокраким крстом и огњилима користи све интензивније (Милићевић, 1995). Земље које су носиле крст су: Француска, Малта, Грчка... На данашњим заставама сем што представља религију, крст, показује благостање и отвореност према другим земљама. Друга група застава је фамилија са **муслиманским полумесецом**. Симбол бога Нане у Сумеру и симбол бога Сина у Вавилону. Заједно са сунцем се појављује на штиту 2300. год. пре н. ере. У Курану у 53. сурахи (поглављу) пише да је он главни симбол ислама. Од XII века он је незаменљив део арапске културе а Турска га од онда никада није мењала. Прву египатску заставу је промовисао Паша Мухамед Али 1805. год., која на зеленом пољу има полумесецу луну и три беле звезде. Луну на својим заставама носе: Алжир, Малдиви, Пакистан, Малезија, Узбекистан, Тунис, Мауретанија... На застави Алжира комбинација боја представља: зелена- ислам; бела- чистоту; црвена- слободу. Црвена боја на застави Турске и Туниса стоји као симбол и сећање на Омара I који је успоставио Исламско царство.

Наредна фамилија **унија цекова** је карактеристична за државе које су биле под окупацијом УК и данас су под њеним утицајем. Цек је поморска застава. Цекове су користиле острвске земље међу којима су: Шкотска, Ирска, Енглеска. Краљ Енглеске и Шкотске Џејмс I издаје наредбу 12. априла 1606. године да се заставе Св Ђорђа и Св Андреја уједине под један цек и под једну земљу. Застава из 1606. године замењена је када се Краљевини придружила и Северна Ирска 9. јула 1864. године. 1865. године Адмиралитет Краљевства издаје наредбу да се свим колонијама својим дода застава Св Патрика.

Холандске и пан-словенске боје имају пун утицај у свету. Наранџаста, бела и плава су биле националне боје Вилијама I, принца од Оранџа (1533- 1584). Овакав триколор се у Холандији назива *армбандс*. Армбандс су боје које је употребио борац Холандије 1574. године у опсади Лајдена. У XVII веку боје се мењају, где на место наранџасте долази црвена. Наранџаста је промењена у црвену јер су против династије Оранџ подизали многи устанци. У том периоду то је најпознатија застава на свету. Она је оставила утицај и на словенске земље и заставе. Цар Петар велики од Русије је 1699. године по узору на Холандију сам себи направио заставу. Да би модернизовао своју земљу Петар Велики путује на запад Европе где слуша о модерној технологији и савременој бродоградњи. На повратку у Русију промовише своју нову заставу. Да би Србија, касније, преузела исту 1835. године. Символика ове три боје је велика.

Следећа група застава има корене у савременој вексилологији и назива се фамилија **звезда и трака**. Зелене пруге на застави Тогоа симболишу наду у будућност и ратарство. Жуте пруге симболишу веру у рад као основ материјалног и моралног богатства народа. Бела звезда, амблем чистоте душе, треба да подсети грађане да морају да буду достојни независности своје земље. Црвену боју су Тогажани окарактерисали као боју: милосрђа, верности и љубави, које овај народ мора да постигне да би сузио границе људске беде и да би повећао хуманост. Либериску независност потписало је једанаест људи и као такав симбол стоји наизменично исти број пруга црвених и белих у размери 10:19. Нема сумње да је застава САД овде одиграла водећу улогу. Разочарани у народе Америке Либерисци 1845. године одлучују да се врате у земљу и тамо заслуже независност. Једина бела застава у плавом пољу треба да симболише једини слободан народ на Афричком континенту. Када је Петер Вендовер, иначе представник Њујорка у Конгресу, предложио да се основа заставе промени и место додавања пруге да се додају звездице дочекан је аплаузом. На заставу је како ју је Бети Рос и представила додавана је по једна пруга за сваку нову државу која се прикључи савезу. Док је у горњем десном углу остајало увек 13 белих звездица које су симболизовале првих 13 земаља чланица.

Пан-арапске боје су боје које нису коришћене од давнина, оне су само описиване у деловима Курана. Биографија пророка Мухамеда приписује му две заставе: једна је црна једна је бела. Његови следбеници су говорили да морају да се боре седам година под белом заставом и са њом да уђу у Меку. Бела је била и боја муслиманске династије Омајада. Црна је била боја Абасид династије која је надвладала Омајаде и владала Царством муслимана од 750- 1258. године. Зелена је боја Фатимид династије. Црвена је боја Хашемитеса; великог деде Хашима. Арапско-муслимански свет је из своје историје (која је приближно иста од муслиманске земље до земље) извукао основне карактеристике и тако направио заставе. Када се мало боље погледа чак им се не разликују ни грбови.

Пан-афричке боје су: као на застави Етиопије зелена, жута и црвена. Настале су на иконама православних светаца и на иконама истих лако се уоче. С обзиром да је Етиопија прва постала слободна земља Африке, логично је да су друге земље одмах преузеле те боје. Ове боје представљају: љубав, веру и наду. Придодаје им се и четврта боја то је црна. Црна је боја Африканаца, црна боја звезде означава жељу за самосталношћу.

До изражаја долазе и Латино-Америчке боје: плава, жута и црвена. Оне значе жута- златна Америка; плава- која је океаном; црвена- раздвојена од проклете крваве Шпаније. Разликујемо још мање фамилије застава које нећемо ни помињати.

Географски елементи, неизоставни садржај

Велики је број застава које на својим пољима поседују географски садржај. Тешко је, уопште, замислити заставу коју не везујемо за одређени географски простор, нарочито схватајући да је то и једна од основних намена тог парчета тканине. Заставе које при самом изгледу не вежемо за одређени део света ако не знамо којој земљи припада, такође су ретке. Својим бојама заставе се сврставају у неку од фамилија, међутим, према садржајима значајнији број државних и националних обележја припадају фамилији застава са географским елементима. Многе заставе према садржају сврставамо у природне и религиозне итд. али све оне на специфичан начин припадају посебној- географској групи.

Географски елементи који се примењују у вексилологији јесу многобројни, почевши од геометријских фигура које приказују облик државе и фигура који приказују број народа, преко облика који симболишу богатство земље или специфичне облике рељефа. Како географски садржаји обилују на заставама света, неопходно је у обзир узети само државне заставе, јер на тај начин смањујемо обим исписаних страница а лакше уочавамо основне поделе. Тако нпр. у укупном броју застава (значајнијих за

већину држава и народа) око 2000 свака друга има барем по један јасно уочљив географски елемент; док код државних застава (свака држава не поседује државну заставу, већ користи националне...) свака трећа има јасније или мало мање јасан уочљив елемент географског садржаја.

Када посматрамо редослед боја на заставама, не зависно од њиховог садржаја, уочавамо правилно распоређене облике географске средине: уочавамо небо изнад мора, небо изнад житних поља, путеве, сазвежђа, звезде... боје, најпре, остављају најјачи и први утисак, да ли ће нешто доћи до изражаја зависиће од интензитета боје. Елементе које фаворизују народи и државе уочићемо према нијансираним бојама нпр. златна боја на Немачкој застави појачава значај аграра и рудног богатства; светлије плаве пруге на застави Аргентине истичу чистоту народа и лепоту копна (бела) док објашњавају да је тло Аргентине на средини између неба и мора. До изражаја долазе и логични распореди по значају садржаја: Сунце и вода пре путева и руда, народ пре индустрије, државне границе пре грађевина... поред такве истинске хијерархије истиче се и значај који народ придаје појединим географским садржајима: води, планинским венцима, рудама итд. Битно је истаћи да сам измењен облик геометријских тела даје асоцијацију на одређени географски садржај нпр. таласасте линије представљају мора, троуглови у троуглу острва итд.

Смисао географских садржаја на знамењима

Говорећи о географским елементима, тачније, њиховој употреби на заставама и у државно-политичке сврхе, заправо говоримо о смислу постојања застава и националних ентитета и идентитета. Коришћење ових елемената у први план ставља посебност појединих делова света али не само то; питајући се шта говори једна застава препуна географских посебности ми се питамо који је то народ који живи на тим острвима или која то нација пролива крв за своје постојање или пак који то људи толико воле своју слободу.

Смисао географских садржаја употребљаваних на заставама широм света има филозофски, дубљи значај. Основно значење се коси са разумевањем једне заставе; смисао долази као закључак на основу премиса које су дате живом сликом предела или других садржаја. Најзначајнија функција географских елемената на једној застави јесте истицање посебности нације и саме државе, истицање национализма и лепота које нема, можда, ни једна друга земља и ни једна друга нација. Географским садржајем народ се идентификује са сликом и представом која је дата на платну. Прости приказ географских елемената, дакле, увек прати дубљи смисао и значење.

Неопходно је да дете у основним и средњим школама зна да нацрта своју заставу, она мора да буде проста да је дете у другом разреду пра-

вилно обоји и прецизно илуструје. Већ тада почиње препознавање географске средине и већ тада застава представља поистовећивање народа и средине. Значај тежње да се човек веже за одређени простор у први план истиче застава која у том смислу има идеју правног документа. Пример заставе јесте визуелни пример државне границе! Докле се простиру боје једне заставе толико се простиру границе државе. У пракси је то представљено на овај начин: на уласку у Републику Србију, Републику Српску, прво што нас дочека јесте државна застава, на пропутовању кроз српске земље успутно ћемо уочавати и државне и националне заставе. Тамо где ове боје престају престаје простирање једног националног идентитета (генерално увек је тако).

Основни проблем у препознавању смисла географских садржаја на застави настаје када се не схвати представа. Када се на приказано приђе само са једне стране, када све схватимо као схематски приказ географског простора дате државе, што јесте један од основних значења и смисла заставе али не и једини. Не ретко су прикази компликовани као и политички или неки други односи, што се најјасније види у честој измени садржаја заставе.

Врсте географских елемената које су приказиване на заставама света

Географски елементи на заставама јесу прикази свих географских садржаја свеукупне природне и друштвене географске средине. Они обухватају неколико група према којима и вршимо поделу застава са геоелементима: *елементи природне средине*, *елементи друштвене средине* и *елементи симболичке геосвести*, која је најсложенија група геоелемената. Елементи природне средине који су у вишевековној употреби у вексилологији јесу: океани, мора, језера, реке, острва, мореузи, равнице, планине, руде, животиње, биљке... (Shaw, 1999). Ови елементи приказани су на различите начине, наравно прилагођени на националном нивоу и према историјско-националној свести. Овој групи застава припадају многе подгрупе које ћемо само напоменути:

Заставе природне средине, на којима је приказана природа читаве државе (нпр. Украјина: плаво небо над степским, житним пољима). *Заставе доминирајућих целина*, на којима су приказани само поједини елементи рељефа (нпр. Чешка: троугао стоји зарад три географске целине од којих је након 1918. године формирана држава- Моравска, Словачка и Бохемија, али и за планинске венце: Татре, Матре и Фатре које је некадашња држава обухватала). *Приказне/истичуће заставе*, које истичу поједине делове природних целина на такав начин на који ми схватамо да је она нпр. острвска земља, земља планинских врхова... (нпр. Кирибати: као некадашња колонија УК, задржала је боје Краљевине али је истакла свој начин живота, усамље-

ност у океану...). Елементи друштвене средине које вексилологија употребљава јесу различити. Како се мењала друштвена средина тако су се мењали елементи који су приказивани на самим заставама.

Глобално светско друштво је пролазило кроз разичите друштвене промене, кроз многобројне индустријске револуције, што се одражавало на целокупну људску делатност самим тим и свакодневицу која је представљена и симболима. Симболи појединих времена јесу и заставе тих периода које су будно пратиле комешања и промена. Три се науке развијају током ратова а то су: медицина, географија и вештина ратовања. У оквиру географије сврставамо и вексилологију. Промене на вексилолошком плану указују не само на зарађене стране већ често приказују новоформиране идеологије и наказне творевине људског друштва у целини. Како је укупно друштво не само за социологију исцрпна тема а заставе као симболи тих друштава прате промене то је логично да се елементи друштвене средине не могу предвидети (њихове промене) али се садашње и прошло стање може разумети. Ова група има многобројне подгрупе те ћемо се позабавити најинтересантнијим.

Елементи који су у употреби су многобројни и тешко би их било набројати, с тога, у глобалном обухвату то су: политички системи, уређења државна, преовлађујуће идеологије, специфичности људске архитектуре, националне боје, боје савеза, читавих група народа (пан Афричке боје), елементи поистовећивања итд. Због њихове бројности бавићемо се искључиво државним заставама.

Идеолошке заставе, осликавају стање друштва, јер имају смисао само код земаља које су скоро промениле своје идеологије и код оних народа који дату идеологију примењује више деценија. У овој групи бројне су подгрупе, па ћемо поједине само навести: комунистичка група тзв. привредна група застава- које најчешће приказују пут ка неком бољем сутра, поставе неку радничку девизу или неко оруђе. У тој подгрупи чести су симболи Сунце- као приказ бољег сутра обасјава неки пут- који објашњава пут којим се иде индустрија или нека привреда- способност земље итд. Оно што ову групу застава издваја од симболике јесте често понављање истих слика (нпр. Вијетнам: црвена је крв која је проливена за уједињење севера и југа и комунизам, жута петокрака као устаљени али неодговарајући симбол комунизма и јединства). *Заставе глобалних покрета*, које приказују тежње великих, разноликих група народа, независно од њиховог: порекла, религије, неке друге припадности. Оне су најчешће репрезент читавих делова света (нпр. Гана: јесте прави репрезент пан-афричког јединства. Прва је земља која је од једне слободне земље Африке преузела боје- Етиопије. Црвена- крв бораца за слободу који су за идеале погинули; жута- богатство минералима и златом (за време одласка Британаца, била је позната као златна обала); зелена- богатство шума; црна звезда је ознака

слободног народа тог дела Африке. Уједно то су пан-афричке боје симбол тог покрета.). *Религиозна знамења*, јесу заставе искључивости, иако тај назив избегавају светски стручњаци. То су често најинтересантније заставе али одбојност је значајна. Неке од земаља које су прихватиле овакве заставе успеле су да их прилагоде народу и суверену, иако је искључиво религија приказана. Поједине земље које истичу овакве симболе и јесу искључиве поводом религије док друге само траже да се тај начин живота поштује, опет неке друге траже неке друге озбиљније мере (нпр. Бутан: или *Druk Yil*, што у преводу значи земља змајева. Према предањима тога народа између највиших планина света често су се чуле грмљавине које су објашњаване (религиозно) риком змајева, међутим друк на буквалном преводу значи гром, што опет има другу инспирацију заставе. Оно што је јединствено јесте представа змајем народа и две боје заставе. Боје су подељене дијагонално једна има идеју будизма- наранџаста, док је жута боја суверена коју је он сам изабрао а да подсећа на будизам). Елементи симболичке геосвести су најчешћа група застава у коју не ретко потпадају све напред наведене групе. Међутим разлика је у томе што су ове групе застава у потпуности симболичке и окренуте будућем, тренутно нестварном идеалу, при томе приказујући лепоту предела своје земље. Земља је приказана апстрактно, јединствено и идеја је самог народа. Боје се често преплићу са националним бојама док је симболика увек једно- своја земља.

Заставе географских приказа средине, како претходне подгрупе приказују народе, режиме, религију, што јесте део социо-географске стварности тако ова подгрупа приказује саму друштвену средину, са једног савременог аспекта. Како ова група задире дубоко у свест народа и открива њихове тежње и историју то је најкомпликованија за разумети (нпр. Нигер: као некадашња колонијална сила која је окупираола ову земљу, узимају триколор. Траке представљају физичко-географске целине: наранџаста- Сахару, која обухвата север територије; зелена- травнате целине југа; бела- реку Нигер која тече између две целине; наранџасти диск- симбол је Сунца. Симбол је приказана земљина површина али боје су симбол бораца за слободу тога периода. Такође је национална боја предака Нигера наранџаста).

Заставе космичких идеја и богатстава, јесу можда и најинтересантније заставе света. Често приказују надљудске и фантастичне замисли при чему се истиче рељеф и одлике земље. Космички садржај је приказан звездама, планетама, сазвежђима одајући тачан положај земље (нпр. Науру: застава острвске државе је приказана плавом бојом океана. Дванаестокрака звезда приказује дванаест племена и симбол је фосфата, док је жута линија симбол екватора који одређује прецизан положај острва.).

Закључак

У свим држава света данас се користи око две хиљаде застава, од којих свака друга има барем по један јасно уочљив географски елемент (ако директно нису приказани онда се у симболичком смислу јасно истичу). Географски елементи су многобројни, почевши од геометријских фигура које приказују облик државе и фигура који приказују број народа, преко облика који симболишу богатство земље или специфичне облике рељефа.

Најзначајнија функција географских елемената на једној застави јесте истицање посебности нације и саме државе, истицање национализма и лепота које нема, можда, ни једна друга земља и ни једна друга нација. Географским садржајем народ се идентификује са сликом и представом која је дата на платну. Прости приказ географских елемената, дакле, увек прати дубљи смисао и значење.

Заставе садрже најчешће основне географске информације о земљама, физичко-географске (океани, мора, језера, реке, острва, мореузи, равнице, планине, руде, животиње, биљке и др.) и друштвено-географске. Посебно је захвална примена застава у проучавању друштвених промена једне земље, нпр. промене политичко-државног уређења. Такође, значај заставе јесте визуелно обележје простирања државне територије – тамо где престају боје одређене заставе, престаје простирање једног националног идентитета (генерално увек је тако).

Зато, када се бавимо географијом и историјом одређене земље или пак њеним друштвеним и државним уређењем, корисно је на почетку користити знања вексикологије. У том смислу, вексикологију, у најмању руку, можемо дефинисати као помоћну географску науку.

Литература

- Ивановић, М. (2009). *Географски елементи на заставама држава света*.
Лазић, С. (1895). *Србин од Србина*. Штампарија К. Албрехта. Загреб.
Милићевић, М. (1995). *Грб Србије – развој кроз историју*. Службени гласник, Београд.
Smith, Dr W. (1980). *Flags and arms across the World*. McGraw-Hill Book Company, UK.
Shaw, C. (1999). *Flags*. Harper Collins Publishers (UK).
Heady, S. (2001). *Pocket Guide to Flags*. London: Greenwich Editions.
Znamierowski, A. (2001). *The World encyclopedia of Flags*. London: Hermes House.

Слика 1. - прве заставе са хришћанским крстом,
Извор: Znamierowski, Alfred, "The World encyclopedia of Flags", Hermes House,
London 2001

Слика 2. - Украјина, Чешка и Кирибати (с лева на десно), извор- World Flags Database

Слика 3. - Вијетнам, Гана и Бутан (с лева на десно), извор - World Flags Database

Слика 4. - Нигер, сателитски снимак Нигера, Науру (с лева на десно),